

Orfej v Ošogbu

*For he was a shrub among the poplars,
Needing more roots
More sap to grow to sunlight,
Thirsting for sunlight,
A low growth among the forest.
Christopher Okigbo*

Očitno ni bil prepričljiv, tako da ga je Iska sredi stavka prekinila:

“Skoraj tako blazen si kot Wengerjeva. Jaz pa sem mislila, da nisi tukaj zaradi tega. Hočeš slone, leve in ritualne plese okoli vaškega ognja? Hočeš radikalno razliko Drugega, iz katere se bo rodil novi Jaz? Vključuje ta razlika tudi mene?”

“Ne.”

“Potem mi pa odkrito povej, kaj si v resnici želiš!”

“Ne vem in ne znam ti razložiti drugače, kot kakor sem ti pravkar povedal.” Mike je izpraznil kozarec pred sabo in si prižgal cigareto. *“Res je, polovici mojih argumentov lahko oporekaš, drugi pa niti niso tako trivialni, kot praviš.”*

“Dobro. Preveč dela imam, ne morem s tabo. Se boš potem vrnil sem, v Ibadan?”

“Seveda.”

Malo kasneje in presenečen, da pred odločitvijo o predčasni poti naprej v Ošogbo ni zapadel dolgotrajnemu in hromečemu

tehtanju različnih možnosti, ki jih je imel pred sabo, si je Mike moral vendarle priznati, da je bila kratka vožnja kakor spuščanje v pekel. Krsta (ropotajoči minibus, ki so ga držale skupaj žica, štrik in sreča) je bila prenatrpana in zaradi *harmatana* povsem razbeljena. Toda če poprej ni cinal, je sedaj že vsaj malo obžaloval svojo pot. Od Iske se je poslovil tako na kratko. Nista se dolgo poznala, to je res. Njuno prijateljstvo pa je bilo kljub vsemu burno in strastno. Tisti, ki se ne morejo zaljubiti v moidočega, nikoli ne bodo vedeli, kaj je ljubezen. Tudi z njeno malo hčerko se je dobro razumel. Saj je res: ni pobegnil, sploh ne. Mislil se je vrniti, pa čeprav okoli riti v žep.

Vožnji v Ošogbo so dajale ritem tudi običajne cestne zapore policije in vojske. Mike se je vedno bal, da bi si ob njih nakopal jezo šoferja in drugih potnikov ter potnic, če bi se zaradi njega, zaradi prisotnosti belega, ergo bogatega tujca, podkupnina za miren prehod drastično povečala, z njo pa tudi cena vozovnice. Temu strahu se je vse bolj prepuščal, saj je s tem potlačil mnogo večjega: možnost oboroženega ropa, v katerega so se postanki ob zaporah zlahka prelevili.

Pa vendar, v Ošogbo je prispel v enem kosu. Sedaj ga je čakal še en korak. Z velikim

nahrbtnikom in s tem tako očitno v tranzitu, sam v neznanem mestu, je bil popoln paket aranžma: okoren, lahek in poln plen z vsem svojim bogastvom na ramenih. Tudi zato je toliko hitreje stopil do gruče taksijev ter se nazadnje le pripeljal v hotel Heritage. Prvi vtis je bil dober. Hotel je hvalil tudi *The Rough Guide to West Africa*.

Njegov lastnik je bil Jimoh Buraimoh. V nasprotju z ateljejem ali delavnico hotel ni bil neposreden izraz dejavnosti, po kateri je bil Buraimoh slaven po Nigeriji in po svetu. Toda nekaj skulptur tukaj in nekaj batikov tam, in že takoj na recepciji je Mike zaznal prav poseben občutek, ki je pričal ne samo o izjemnih Buraimohovih kreacijah, temveč tudi o tem, kako ni prav nič vulgarnega v mešanju umetniškega duha z občutkom za posel. Hotel je Buraimohu pomagal preživeti; Mikeu se je to zdel bolj primeren odziv na pritiske vsakdana kot pa zavijanje produktov v *cash and*

carry estetiko, ki v isti sapi, ko poudarja svojo povzdignjenost nad materialne zahteve življenja, pot do teh višav tlakuje s honorarji, komisijami in patronati. Trdi, da ji v prvem trenutku ni ne za uvrstitev ne za prodajo, temveč le za ustvarjanje lepega, morda celo brezčasnega. Hkrati pa ovaja kot brezbožce prav tiste, ki so toliko grobi, da si predrznejšo opozoriti na dejstvo, da ne ustvarjanje ne vrednotenje ali potrošnja umetnosti nista možna s praznim želodcem.

Receptor je Mikeu rekel, da ga je izjemno vesel. Mike ni vedel, ali naj pozdravi osebo ali ne. Kdo bi bil lahko njega zares vesel? Potegnil je globok dim iz cigarete: bil je nepomemben detajl v zgodovini, napisani med hišami, pokritimi z zarjavelo pločevino, ter že okrušenimi betonskimi spakami, ki so zrastle v sedemdesetih letih med kratkim obdobjem naftnega razcveta in gospodarske rasti. In če je Ošogbo resda lahko kazal podobo zaspane

247 - Jimoh Buraimoh "Protection"

provincionalnosti, je bil vtis varljiv v polmili-
jonskem mestu in upravnem središču ene izmed
mnogih nigerijskih zveznih držav. Razpolovna
doba teh v Nigeriji nikoli ni bila dovolj kratka,
da bi povsem absorbirala ambicije novih in
novih iz vrst birokratskega *salariata*, ki so se s
sklicevanjem na regionalno avtonomijo želeli
prikopati do svojega kosa *nacionalne pogače*.
Prav tako ni mogla dokončno pomiriti vseh
drugih, da je razmerje med federacijo in zvezni-
mi enotami ali pa med posameznimi etničnimi
skupinami dovolj usklajeno, da je razpadu
države mogoče dokončno uiti.

A ti strahovi so postali bolj pereči šele nekaj
let potem, ko so se tudi v Ošogbu (in ne samo
v bolj slavnem Lagosu ali Ibadanu) spletle prve
niti sodobne jorubske in nigerijske kulture. Tu
je nekaj časa živel Ulli Beier, ki je bil kot ured-
nik revije *Black Orpheus* odgovoren za eno
najpomembnejših književnih ofenziv v Afriki.
Tu je tudi, in potem, ko je v Ibadanu storil nekaj
podobnega, z dramatikom in režiserjem Duro
Ladipom ustanovil še en klub: Mbari Mbayo,
prostor, iz katerega je sodobna kulturna dejav-
nost zahodne Nigerije uprizarjala svoj ponov-
ni, tokrat neprisiljeni prevzem sveta. Z delavni-
cami, ki sta jih za mnoge mlade umetnike, med
njimi je bil tudi Buraimoh, organizirala Beier

in njegova prva žena Susanne Wenger, se je
razpiranje Ošogba v svet najprej počasi postavi-
lo na noge, potem pa še preobrnilo, ko so ra-
dovedneži želeli videti, kje se je pravzaprav vse
skupaj pričelo. Nenevarneje, Wengerjeva je
skupaj z lokalnimi umetniki obnovila sveti gaj
ob reki Ošun. Morda Ošogbo res ni imel tiste
avre izvornega popka Jorub kot Ife-Ife, ni imel
nič enakovrednega *Opi Oranimiyani* in *Babi
Sigidi* (splet okamenelih figur velikih bojev-
nikov iz preteklosti), niti statusa pretendenta
ni imel tako kot Oyo. In vendar je imel Ošogbo
dovolj čara, da bi bil lahko Mike samo ena kapl-
ja v valovih mnogih radovednežev - znan-
stvenikov, zbiralcev umetnosti, turistov ali pa
celo romarjev, ki so že leta prihajali v mesto.

A Mike je bil sam, množice tujcev v mestu,
kaj šele trume gostov v hotelu, pa od nikoder.
Senca, ki jo je metal Sani Abacha, ki se je v
vrsti precej krutih vojaških diktatorjev od-
likoval z dvomljivo kvaliteto prav najbolj
krvoločnega od vseh, je očitno odgnala še ti-
ste popotnike, ki so imeli vsaj toliko nenado-
mestljivega mazohizma, kolikor ga je Wole
Soyinka predpisal kot potrebnega za poto-
vanje po državi z veličastno razpadajočo infra-
strukturo ter s fascinantnim smislom za korup-
cijo, kriminal in nasilje.

Soyinka je dobro vedel, o čem govori. In
je to tudi znal povedati po ilegalnih radijskih
oddajnikih Radia Freedom, kasneje Radia
Kudirat. Ta je oddajal iz tujine potem, ko se je
Soyinka pretihotapil čez nigerijsko mejo. Ni
se mu samo zazdelo, da bi lahko bil po Kenu
Saru-Wiwi naslednji pisatelj, ki bi ga Abacha
dal usmrtiti zaradi tiste protidržavne dejav-
nosti, ki se ji reče skromna želja po življenju
brez strahu, pomanjkanja in tiranije.

Receptor je šel do prvega nadstropja in
Miku pokazal njegovo sobo. Imela je vse:

sveže, čiste rjuhe; pisalno mizo; klimatizacijo, satelitski dostop do drugačnih novic, kot je pokoravanje spužev in drugih nevretenčarjev veličastni modrosti Abache, po katerem se je imenovala celo lokalna znamka televizijskih sprejemnikov, kot da razne ceste in stavbe, ki so nosile njegovo ime, ne bi bile dovolj.

Z zadovoljstvom, toda ne brez napora, je Mike preizkusil stranišče. V Nigeriji se je naučil ceniti vodo, njeno nesamoumevnost, zdaj pa jo je nonšalantno splakoval. Razkošje tekoče vode je prijalo. Delujoča črpalka pa je pričala tudi o prisotnosti generatorja - dobra naložba v časih, ko se je zanesljivost nigerijske električne družbe merila le z nezmotljivo nezbežnostjo rednih energetskih izpadov. A tudi neodvisnost, ki jo je prinesel bencinski generator, je bila varljiva. Res, da je bila Nigerija velesila, kar se tiče črpanja nafte, toda okvare rafinerij in stalno pomanjkanje derivatov povsod drugod razen na črnem trgu so bili še ena stalnica življenja.

Neučakano žejen si je Mike kar zamešal vodo iz pipe s tableto za dezinfekcijo in z vitaminskimi praškom, na dušek spil pol litra in potem iz nahrbtnika začel jemati knjige in papirje, ki so bili odgovorni za večino bremena. Tu je bilo predvsem gradivo o Beierju in Wengerjevi, zaradi katerega je Mike upal, da ga bo toliko opogumilo, da bo lahko še kdaj komu pogledal v oči, mu dalo polet, pospešek izstrelitve v javno življenje. Ob tem je imel še nekaj drugih knjig, izpiskov in zapiskov skorajda poklicnega bralca. Te je mislil prav v Ošogbu razširiti in podkrepiti z arhivskim gradivom ter intervjuji; predvsem z intervjuji.

Pa vendar, mar niso podvrsti grmičevja literarnih kritikov, ki so rasli tudi iz takšnih bralcev, očitali prav parazitstva dvomljive izvirnosti? No, vedel je, da so tovrstni ugovori, kar

se njega tiče, povsem zgrešeni, kajti preprosto jim ni mogel pritrčiti. Bolelo ga je, koliko let že ima vpisan doktorat, pa še vedno nič. Nič, in to navkljub potrpežljivim prošnjam mentorja (resnično human je, ja), malo manj razumevajočim pismom oddelka in odkritim grožnjam fakultete, da bodo poiskali bolj odgovorne kandidate za akademske nazive ter delovna mesta, ki pridejo z njimi. Tudi prijatelji so ga nagovarjali, naj se vendarle spravi k stvari in tezo že napiše. Napiše? Saj ne, da si ne bi želel; saj ne, da se ne bi zavedal, da brez teze ni več kaj iskati v akademskem okolju, v katerem se je sicer tako dobro počutil; saj ne, da se ne bi še kako soočal s tem, da ga vsako leto dohitevajo in prehitevajo drugi študentje, katerih lahkota, s katero izpolnjujejo obveznosti, ga dela samo še bolj zagrenjenega.

A vsa ta leta se je iz čedalje bolj predanega truda kopičil čedalje večji nič. Nejevoljno je pomislil na nekatere bolj konkretne težave teze, ki jo je pisal. Romanu *Things Fall Apart* Chinua Achebe in presenetljivem sklepnem obratu samomora glavnega junaka bi lahko posvetil celo poglavje, morda le daljši odstavek. Tako mnogo bi lahko napisal, da se ni kazalo muditi pri podrobnostih. Naslov teze, o katerem je dolgo razmišljal, pa je že vedel: *The Pacification of Nigerian Literature*.

Bitke so bile res težke. Strašni boj, ne boj, mesarsko klanje: večino delovnega časa, ko je želel naslovu teze pritakniti še vsebino, je Mike preživel z bolščanjem v računalnik, v krčih čakajoč, da napoči njegov čas. Tedaj mu morda ena ideja da kratek zalet za stavek ali dva. A potem se pojavi nova ter povsem drugačna. Vrne se k tistemu, kar je že napisal, izbriše in ponovno piše. In ko je to končano, se prikrade še ena, doslej povsem neznana misel, in Mike začne 'jovo na novo'...

Po nekaj tako preživetih urah in intelektualnem izčrpanju Mike še vedno ne bi imel prav nič napisanega, vsaj ne nič takega, s čimer bi bil takoj zadovoljen, kaj šele naslednjega dne. Takrat okrog vrat straža na pomoč zavpije; takrat je njegova edina želja z *nebrom* piva izprati vso zmedo, ki se mu je napletla v glavi. Sčasoma je zapadel v začaran krog. Ker je bila njegova Muza vsa leta, ko naj bi pisal tezo, najprej ponoči, kasneje pa tudi čez dan, sila žejna, se ji je med naslednjim mačkastim dnevom produktivnost in ostrina duha še toliko bolj oddaljevala.

Mikeovo potovanje po Nigeriji, postanek v Ošogbo, tako ni bil samo droben terenski izlet, s katerim bi si nabral še več podatkov za tezo. Ne, bil je tudi poizkus, da prebije svoj *writer's block*, razblini vse svoje dvome, svoje pisanje *en vivo* ovije okoli trdnega zgleda Beierja in Wengerjeve; se sooči s predmetom svojega doktorata, da mu spregovori, da mu diktira tisto akademsko prozo, katere prihod na svet je Mike že tako dolgo zaman čakal in na katero je stavil tudi vse drugo, kar mu je bilo pomembnega v življenju. Tako je, iskren v željah, da bi Muzi le dal možnost, da pokaže nekaj častitljivih sposobnosti, zadnja dva tedna, odkar je prispel v Nigerijo, prebil v presuševanju jeter ter merjenju časa z vsakovrstnimi tekočinami, samo ne z alkoholom.

Spremembe so se že kazale. Že okoliščine srečanja ter lahkota, s katero se je zblížal z Isko, je bilo eno. In res, drugi veliki projekti (recimo najesti se, umiti, obriti) niso bili videti tako prekleto naporni kot poprej, ko jih je bilo bolje pretentati, kot pa se iz dneva v dan znova lotevati sifzovega dela izpolnitve, kajti še prekmalu bi bil Mike že spet lačen, umazan in zaraščen. Poleg tega pa včerajšnja noč ni bila spet ena izmed mnogih povsem neprespanih. Tudi zju-

traj, in ko je vstal, da bi odpotoval iz Ibadana v Ošogbo, je imel občutek, da se tokrat ne predaja običajni resnično junaški borbi, da bi se prebil iz postelje in se otresel neke večne utrujenosti, ki ga je kot Sirena, ki se je je bilo skorajda nemogoče otresti, klicala, naj se vrne v toplino postelje, če ne maternice same, v kateri bi bil varen pred svetom, ki mu je samo zavdal strah ter zmedenost. Zmrcvaril je cigareto in tako le ugasnil čik v pepelniku.

Zdaj pa so se strahovi spet prikradli nazaj, z njimi pa vsa ta neznosna teža bivanja. Sirena mu je prigovarjala, naj pobegne, a bil je prepočasen, prvi strel ga je že zadel: kaj sploh počne tukaj? Na terenu je, to že. Toda, zakaj? Kaj za vraga ga je gnalo v vero, da lahko bogastvo nekih osebnih biografij, epske razsežnosti proze, nedorečenost poezije raztrga ter prevede v nekoliko suhoparnih akademiziranih poglavij in odstavkov, filtriranih skozi dve, tri determinante po najnovejši kritični modi? Je bila to naivnost ali aroganca? Če prvo, potem ni dovolj intelektualno zrel, da piše doktorat. Če drugo, si ga moralno ne zasluži.

Krivda pa ni imela samo tega obraza. Res je, da so bili Mikeovi predniki po vzhodnoevropski strani samo nepismeni kmetje, ki so jih na eni veliki njivi krompirja stoletja kolonizirali najprej eni, potem drugi, večinoma (ne pa nujno) tuji vladarji. Za nerazumljivo brbljanje podlož-

nikov jim ni bilo pretirano mar; tako ali tako so bili zlomljeni. Po angleški strani pa je imel v družini mnoge, ki so prav tu hodili, in to še kako dvignjenih glav in glav. Eni kot vojaki, drugi kot misijonarji. Če se niso čez dan preklali ali prepridigali, potem so se čez noč prefukali bolj ali manj čez vso afriško celino. Vojaki v službi kralja, misijonarji pa v imenu slave Besede. In zdaj bo on ali kaj, zadnji, ki nosi priimek teh prekletih pijavk in ki eno najpomembnejših pisanih svojega življenja snuje v somraku srednje Anglije, prevzel tako rekoč surovi literarni material Afrike ter ga v karieristični in (neo)kolonialni maniri potvoril v končni teoretski izdelek; nato ga bo izvozil nazaj na kontinent, učil njih pisarije: kako in kaj vseč se domačinom poje, odkrival njim proze lepote? Ali obstajajo kakšne olajševalne okoliščine za tako nedopustna dejanja? Ne. Ali je Afričan? Ne. Ali je živel kdaj v Afriki? Ne. Ali govori kakšen afriški jezik? Ne. Ali ve o Afriki kaj, kar bo tvorno prispevalo k znanju človeštva? Ne. Ali ...? Ne.

Uspešno dajanje v nič zahteva toliko sistematičnega truda, da se je tega dela najboljšo lotiti s pomočjo najbližjih prijateljev. Ker pa je bil Mike sam, je že čutil, kako ga preveva utrujenost, ponovno je slišal glas Sirene: pridi, pridi, pridi. V postelji bi tudi lažje pregnal vampirje strahov. Karseda hitro je zagrnil zaveso pred opoldanskim soncem, prižgal klimatizacijo, presenečeno ugotovil, da ga brnenje sploh ne bo motilo, ter zaklenil vrata. Potem se je vrgel v posteljo in si s perjanico pokrivalo glavo, tako da je bil v še popolnejši temi in tišini: zdaj si bo vzel nekoliko ur, da bo vse natanko, dodobra in nekolikokrat premislil, tako da ja ne bo več prostora v njegovi glavi za dvom, pa naj bo še tako majhen.

Če si je Mike mislil, da je kot študent afrikanistike v Angliji z nekaj vzhodnoevrop-

skega rodu ter sramu do angleške veje vsaj rahlo kulturno dislociran in politično odtujen in da ima zaradi tega težave, potem si je lahko, sedaj, ko je bil varen v svoji temni toplini, priznal, da sta imela Beier in Wengerjeva malo več težav od njega in da sta jih le premagala. Beier je pol Žid, zato je pred drugo svetovno vojno zapustil Nemčijo in se nastanil v Veliki Britaniji. A ker je bil tudi pol Nемец, so ga v Britaniji internirali.

Po vojni je Beier med potovanjem po Franciji srečal Susanne Wenger, dunajsko umetnico, antinacistko in komunistko, ki je med drugim delala tudi za publikacije, kot so *Kommunistische Zeitung* in *Der Plan*. Ko sta se srečala, je bila Wengerjeva že nekaj časa del pariške umetniške scene, Beier pa je imel v žepu ponudbo, da prevzame mesto predavatelja fonetike na takrat ustanovljeni University College Ibadan. Sprejel jo je, in ker bi bilo preveč zapleteno, da bi se Wengerjeva z njim nastanila v Nigeriji, če bi šla samska na pot, sta se poročila pri notarju v Londonu. Tam sta imela namesto prstanov obeske za zavese.

Mike se je lahko potolažil tudi s tem, da tudi Beier in Wengerjeva leta 1950, ko sta prispela v Nigerijo, nista vedela skorajda nič bolj

natančnega o njej - ne o njenih ljudeh ne o britanski prevladi nad njimi. Oba sta podprla čimprejšno neodvisnost Nigerije, Beier pa je začel kolonializem razumevati kot "aroganco, ki temelji na ignoranci" od tiste noči dalje, ko je bil na večerji skupaj s predavateljskimi kolegi z ibadanske univerze priča, kako je okoli mize krožila bronasta ogboni figura. Možje, in v tistih časih so bili predavatelji v glavnem samo možje, so umetniškost izdelka hvalili. Hkrati pa so imeli polna usta zaničevalskih pripomb o sodobnih Nigerijcih. Rasistični kolonialni um tako očitno ni bil zmožen dojeti, kakšno povezavo imajo estetske in obrtniške kvalitete figure z ljudmi, ki naj bi še do včeraj kot opice plezali po drevesih.

Ko se je spominjal te epizode, si je Mike moral priznati, da je bil pogosto tudi sam priča podobnih derogacijskih opazk. Marsikateri njegovi bolj ali manj naključni znanci so se zasmejali, ko so slišali, s čim se strokovno bavi. Ko pa si je v pogovoru s tistim, ki je na sveže doktoriral iz problemov prevajanja Joyceovega *Ulyksessa*, izrecno zaželel, da bi rad nekoč predaval iz teme svoje teze, mu je ta odvrnil, da najbrž ne bo imel veliko dela, saj bo že po desetih minutah povedal vse, kar se da povedati o nigerijski književnosti.

Tudi za tiste, ki jih je Mike sicer izjemno intelektualno spoštoval in ki bi morali vedeti drugače, se je zdelo, da prav tako enačijo širino svetaz ozkimi mejami svojega neznanja. Bojda naj bi Saul Bellow nekoč dejal, češ da "ko bodo Zuluji proizvedli svojega Tolstoja, ga bomo brali". Hannah Arendt je kot konec univerze videla trenutek, ko bi zaradi pritiskov radikalnih črnskih študentskih voditeljev na kampusih v ZDA učili swahili, afriško literaturo in "druge neobstoječe predmete". Fredricu Jamesonu pa se ni samo nerodno zapisalo, ko

251 - Ulli Beier

je zatrdil, da "roman tretjega sveta ne ponuja zadovoljitve Prousta ali Joycea ..."

Mike je gonil te butaste reke v svoji glavi, dokler jih ni ponotranjil s tem, da je vrednost svojega predmeta in vero vanj podkrepil s tem, da je poudaril svojo lastno nevrednost, da ga preučuje. Dobro se je zavedal, da bi namesto tega moral poiskati tisto moč, s katero bi razvrednotenje svojega predmet spisal v prozo, ki bi to razvrednotenje ne samo razkrila, temveč tudi obrnila. Za primere, ki bi ga pri tem navdihnili, ne bi bilo treba iti dlje kot prav v začetke sodobne nigerijske književnosti same. Oddelek za angleščino ibadanske univerze je imel svojevrsten pogled na curriculum, na tiste temeljne tekste, ki bi posredovali vrednote ter izkustva, ki naj bi afriške študente in študentke pripravili do tvornega soočanja s svetom. Predmetnik je tako, vsaj kar se literature tiče, vseboval nekoliko krajših, včasih pa malo daljših izletov v skupek avtorjev, ki so tekli od "Spenserja do Spenderja". Potem so dodali še malo lokalne barve s Conradovim *Heart of Darkness* in s Caryjevim *Mister Johnson*, z besedili, za katere bi se lahko reklo, da če Afričani ne nastopajo v njih kot del naravne pokrajine, potem utelešajo vse tisto, zavljo česar lahko njihovi beli antagonisti zavzamejo mesto reda, civilizacije ter miru. A prav soočanje s

Conradom in Caryjem ter jeza, ki jo je sprožilo, sta Achebeja napeljala, da je napisal *Things Fall Apart* ter odgovornost afriškega pisatelja utemeljil kot nalogo, da pokaže, da:

“Afričani o kulturi niso prvič slišali od Evropejcev, da njihove družbe niso bile nesmiselne, temveč so pogostoma imele filozofijo velikih globin in vrednosti ter lepote, da so imeli poezijo in, predusem, ponos.”

Beier se je tudi zavedal odgovornosti te naloge. Preselil se je iz anglistike na oddelek za interdisciplinarne študije in skupaj z Obijem Walijem in Es'kijo Maphalejem tam Afričanom predstavljal tisto kulturo, ki so jo Afričani sami ustvarjali. Beier, ki je imel precejšno mero energije in entuziazma, pa se ni ustavil samo pri predavanjih. Ustanovil je revijo *Odu*, posvečeno jorubskim študijem, leta 1956 pa je nastopil ključen preobrat. Beier je bil ponovno v Parizu, in sicer na sve-

tovnem kongresu črnkih pisateljev, ki ga je organiziral glas frankofonskega dela celine *Presence Africaine*. Tam je spoznal, da tudi anglofonski del potrebuje podobno publikacijo. Tako je naslednje leto ter ponovno v Nigeriji ustanovil *Black Orpheus*.

Black Orpheus ni bil samo dogodek sam po sebi, temveč pravicata nacionalna in kontinentalna zgodovina v ustvarjanju. Revija je objavljala prevode iz afriških jezikov, eseje, kritike ter recenzije, pa tudi književnost v francoščini ter novo literaturo anglofone Afrike in diaspore takrat neznanih avtorjev in avtoric, ki so kasneje postali kanonični: Chinua Achebe, Ama Ata Aidoo, Kofi Awoonor, J. P. Clark, Denis Brutus, Alex La Guma, Es'kia Maphalele, Gabriel Okara, Christopher Okigbo, Wole Soyinka ... Ob tem pa so se na straneh *Black Orpheusa* in preko kritičnih zapisov, reprodukcij ali pa oblikovanja pojavili tudi marsikateri afriški umetniki: Denis Nwoko, Twin Seven Sevens (slednja sta pripadala prav ošogbovskega krogu ustvarjalcev), Valente Goena Malantgra, Vincent Kofi ...

Mike se je upravičeno počutil kot palček na ramenih velikanov. Želel bi biti del te revolucije takratnih izjemnih prilik, ko se je v brk kolonializmu, njegovi dediščini, kakršnikoli obliki zatiranja nasploh ne samo mobiliziral, temveč tudi slišal in cenil vsak posamezen glas ne glede na njegovo moč ali prepričljivost. Če je bila to res otipljiva svoboda, je bila tudi svoboda, ki je trajala le kratek čas. Sama nova neodvisniška elita, ki je leta 1960 prevzela vajeti Nigerije, je bila res črna, ne bela kot kolonialne predhodnice. Vendar je tudi hitro dokazala, da so bili kakršnikoli upi, da se bo mogoče zaradi tega obnašala kaj drugače kot vladajoča, povsem neutemeljeni.

252 - Susanne Wenger in svečenik

Kar se pa Beierja samega tiče: bolj ko je stopal v ospredje kulturne renesanse, ki jo je pomagal spočeti, bolj problematična je postajala njegova vloga. Prav v tem je Mike prepoznal tudi kal svojih lastnih strahov, da ne bi v neokolonialni maniri instrumentaliziral material, ki ga je pripravljajl za tezo, ali pa invertiral osnovni namen te emancipacijske vaje: skupnost bi porabil za lastno potrditev, in ne nasprotno.

253 - Black Orpheus med državljansko vojno (1967–1970)

A če bi se res znal podrediti skupnosti, katera in predvsem kakšna bi bila? Kako bi Mike privilegij varnega evropskega domovanja preobrnil v pravico do afričnosti? Ali je bila ta sploh potrebna, zaželena? Bolj ko je premleval genezo *Black Orpheusa*, bolj je videl, da je nudila toliko rešitev, kot je odpirala novih problemov.

Reviji je dal naslov uvodni esej Jeana-Paula Sartra k *Anthologie de la nouvelle poesie negre et malagache d'expression francaise*, ki jo je uredil Léopold Sédar Senghor in ki je bila ena izmed najpomembnejših glasnic estetskega gibanja *négritude*. Vendar, kot je pričal prav Sartrov

uvodni esej, *négritude* gibanje sploh ni bilo enotno. Na eni strani je kot desno krilo stal Senghor, resda socialist, toda ob reformizmu tudi velik romantik. Ko je razglasil, da je "čustvo popolnoma črnsko, kot je razum grški", se je izpostavil napadom, da je, četudi invertirane, sprejel podmene radikalne rasne, z njo pa tudi kulturne razlike med Afriko in Evropo, ki jo je pravzaprav prva utrdila kolonialna praksa in misel. Prav tako je Senghorjeva karakterizacija Afričane esencializirala in homogenizirala: njihovo bistvo je bilo istovetno po vsej celini in tudi v diaspori. S tem nadzgodovinskim obratom pa jim je izbrisala prav tisto zgodovinsko dimenzijo, v katero se je v tistem času Afrika želela spet vpisati.

Levo krilo *négritude*, ki ga je predstavljal Aimé Césaire, ki je bil do leta 1956 član komunistične partije Francije, pa je bilo bolj revolucionarno ter občutljivo za vprašanja prav tiste zgodovine, ki je Senghorju umanjala. Temu se je pridružil tudi Sartre. Če je ironično, da je na križišču črnske samopodreditve moral dati zeleno luč evropski filozof, potem je za *négritude* ta obrat vsaj rahlo tudi tragičen. V. Y. Mudimbe je sam moment označil, češ da je Senghor od Sartra želel svečano haljo, v kateri bi pospremil *négritude* na pot, dobil pa je mrtvaško ogrinjalo. Kajti, Sartre je samo gibanje videl predvsem kot strateško, izrecno kot primer "antirasističnega rasizma". Prav kot tak naj bil vodil ne samo h kolonialni emancipaciji, temveč tudi k dokončni emancipaciji nasploh in po vsej obli, k ukitvi vseh razlik - rasnih in tudi razrednih. S to ukinitvijo pa tudi tistih osnov, na katerih je Senghor podal svoje temeljno razumevanje *négritude*, ne bi bilo več. *Négritude* bi bilo tako le del prazgodovinske šare pred nastopom resnične zgodovine: sodobnosti brezrazredne družbe nad preteklostjo nuje in determinacije.

V prvih številkah so bile tudi estetske preference *Black Orpheusa* v znamenju *négritude*, zato so na revijo letele marsikatero kritike. Pa ne samo to: Beier je urednikoval, hkrati pa pisal eseje in recenzije. Wengerjeva je revijo oblikovala, kasneje pa je to delo prevzela Beierjeva druga žena Georgina Betts. Tudi Beierjeva prijateljka, Gerald Moore in Jahnheinz Jahn, sta bila tesna sodelavca. Mika je ta incestuoznost spominjala na mesečni afrikanistični forum, kateremu je pripadal na domači univerzi. Splet preteklih, sedanjih in prihodnjih ljubimcev, ki so si mislili, da sledijo Afriki, v resnici pa so se samo redno izgubljali v čedalje večjih hermenevitičnih krogih, ko je na srečanjih eden povzel misli drugega in jih vključil v svoje delo, tretji pa je to delo spet uporabil, da bi tudi sam prišel do novih sklepov. Toda, nič ni znotraj teksta.

Forum pa je imel še eno težavo, skupno z *Black Orpheusom*. Namreč, čeprav je bila razširjena evropska družina okoli revije afro-filska in nacionalistična, ji ni bilo nemogoče očitati svojevrstne poglede na pristnost vsebin, smeri in prioritete, ki naj bi jih imela prav tista kultura, ki jo je revija promovirala, če naj bi bila res afriška.

Poleg tega, če je mogoče govoriti o neki meri instrumentalizacije in klientalizma, potem so bile njene nevidne roke lahko zstrašujoče. Kajti, *Black Orpheus* je deloma financiral tudi sklad Farfield, frontna organizacija CIE, ki je verjela, da je podpora kulturi in tako eliti, ki je proizvajala ter tudi konzumirala to kulturo, pomemben dejavnik družbene stabilizacije in tako branik pred komunizmom.

Novi kolektiv, ki so ga sestavljali J. P. Clark, Abiola Irele, Christopher Okigbo in Denis Nwoko in ki je leta 1965 prevzel *Black Orpheus*, zagotovo ni bil komunističen. Imel pa je svoje videnje, kaj naj bi bila afriška kul-

tura. In to videnje je bilo silno v nasprotju s predstavami samega Beierja, ki jih je J. P. Clark okarakteriziral kot prav utesnjujoče za njen razvoj: "Njegova ideja afriške umetnosti je blato. Prihaja iz blata in ostati mora v blatu."

Beierjeva identifikacija z neko povsem partikularno Afriko, za katero je verjel, da je pravzaprav njena paradigma, se ga je tudi osebno dotaknila. Recimo, ko je pisal za *Black Orpheus*, je včasih tudi prevzemal psevdonime kot Onidiji Aragbabalu in Sangadore Akanji. Slednji je bil opisan kot "detrizalizirani Joruba", ki je poleg vsega ...

"Rojen v tujini, t.j. zunaj Nigerije, večino svojega življenja je preživel v Evropi in na Bližnjem vzhodu. Nedavno se je vrnil v Nigerijo, da bi "ponovno odkril svoj izgubljeni jorubski jaz". Poučuje literaturo. Trenutno najbolj poglobljeni zanimanji sta glasba Beethovna in čaščenje Sangoja."

Vračanje v Nigerijo, na tla katere je prvič stopil leta 1950, potrditev nekoč izgubljene, vendar nikoli ekskluzivistične identitete ... Podoben, toda mnogo bolj radikalen in daljnosežen korak je naredila tudi Wengerjeva. Preden se je preselila v Ošogbo, je prevzela ime Adunni in bila v bližnjem mestecu Ede posvečena v visoko svečenico jorubske religije. Moža, ki jo je posvetil, in motivacijo svojega prevzema vpisuje kot vstop v življenje brez časovnih in družbenih ločnic:

"Aajagemo je bil eden zadnjih velikih orloš; moral se je zavedati, da so bili zadnji nosilci arhaične zavesti, še bolj oplemeniteni in razsvetljeni s tem tragičnim spoznanjem. Seveda je bil jasnovidec, vedel je mnogo več o mojem prihodnjem življenju, kot sem vedela sama. Naše identitete so bile konstelirane na arhaičnem obrednem nivoju."

254 - Adebisi Akanji, obdelana cementna plošča, Osogbo

“Navdihnjena sem in potopljena v duhovno vizijo Jorube, v kateri zdaj že tako dolgo časa živim. Ta je zame postala resnični medij zato, ker so že v meni obstajali nekateri predpogoji za to ... Do jorubske kulture čutim afiniteto zaradi njene resnično duhovne totalnosti - ‘fizično’ in ‘metafizično’ sta zamenljiva agregata tega enega in edinega nepokorljivo modrostnega življenja.”

Oba, Beier in Wengerjeva sta s prevzemom jorubskih identitet dokazovala, da se človek ne rodi Afričan, temveč da lahko to tudi postane. S tem sta same temelje afriškosti na eni strani ali pa evropskosti na drugi postavila pod vprašaj. Prevzela sta tisto svobodo nadnujo in identiteto, kot jo je, sicer z večnimi odlogi izpolnitve, ponujala tista komunis-

tična misel, ki sta jo razvijala Sartre in parti-ja, kateri je nekoč pripadala Wengerjeva. Tako ona kot Beier sta preseгла rasno manijestvo kolonialne situacije; velika, nasproti si postavljena bloka kolonizatorja in koloniziranega; izkazovala sta hibridnost ter mimikrijo, tako zadala udarec sklapljanju različnih etničnih, religiozних, regionalnih, nacionalnih in rasnih identitet v ljubko, toda s krvjo poslikano herderjansko serijo epistemoloških babuš; s svojo gesto sta pritrdila tudi temeljnemu ustroju javnega prostora, kot ga je orisal Achille Mbembe:

“...postkolonija ni sestavljena iz enega samega “javnega prostora”, temveč iz mnogih, vsak ima svojo posebno logiko, ki je vendarle prepređena z možnostjo drugih logik, ko delujejo v specifičnih kontekstih: zaradi tega se je postkolonialni subjekt moral naučiti barantati v tem konceptualnem trgu. Še več, subjekti v postkoloniji so prav tako morali imeti precejšnjo sposobnost opravljanja ne samo z eno identiteto, temveč z mnogimi, ki pa so dovolj prožne, da jih je mogoče prilagajati, kot je potrebno in kadar je potrebno.”

Sanu. Dvomi in strahovi so se nemudoma razblinili. Mike je bil sedaj popolnoma pomirjen, kajti spoznal je, da sta mu Beier in Wengerjeva dala upanje, da tudi sam premaga dvom tujca, največjo ločnico med njim in dokončanjem teze. Prav tako bi lahko nekoč presegel nikoli izrečeno, med njim in Isko popolnoma nepomembno, toda vsem drugim tako očitno razliko, na katero jo je, lahko tudi boleče, opomnil že samo nedolžen sprehod po cestah Ibadana. Iz presegeganja teh in drugih lažnih dihotomij pa bi lahko v njun odnos vtisnila svoj emancipatorični *aufhebung* in prestopila v tisto utopijo, ki jo je kot Afričan, ki silno občuti breme barve kože, v knjigi Asto-

nishing the Gods opisal tudi Ben Okri: pozitivna dekompozicija v nevidnost. Ja, to bo to. Dovolj je bilo samomučenja v tej ječi postelje, blazine in perjanice, katere kes je bil čuvaj, ki se nikdar ne utruji. Pokadil je cigareto, potem pa še eno. Čas je: zunaj ga ni čakala katarza, samo nekaj trdega dela. Pogledal se je v ogledalo: iskriv, vitek, nasmejan, ter plemenitih ličnic in očarljivih oči, ki so strle že marsikatero srce.

Nekoliko preroben je Mike energično zapustil hotel Heritage in se napotil do Obafemi Awolowo University Museum, kjer je bil na ogled del Beierjeve zbirke antropoloških izdelkov in umetnosti, ki jih je nabral med potovanji, toda prepustil v javno dobro, potem ko je leta 1966 zapustil Nigerijo, leto, preden je izbruhnila državljanska vojna. Kar pa je pustil za sabo, je samo dodatno pričalo o življenju *bricoleurja*, čigar osnovna podstat je bila spet improvizacija, večer proces selitve, razpršitve, ne pa premočrtna ekspanzija, kolonizacija tega sveta s silo enega, edinega in vseobsegajočega jaza.

Nobene flanuerske neodgovornosti ni bilo v navidezni nedorečenosti, ki izhaja iz te situacije. Sam *Black Orpheus* se je v državljanski vojni izkazal za nevtralnega in objavil zadnje pesmi Okigba, ki se je boril na strani Biafre, potem ko se je po masovnih pokolih Igbojev ta leta 1967 odcepila od Nigerije, ter tudi prve verze Sara-Wiwe, ki je takrat stopil na federalno stran, prepričan v nujnost nadaljne enotnosti države.

Beier je še naprej ohranil odgovoren stik s svojimi domovinami tudi potem, ko se je z Bettsovo preselil v Anglijo. Nekega dne leta 1970 je po televiziji ujel poročila o prvih dneh miru v Nigeriji in na zaslonu zagledal svojega prijatelja Cypriana Ekwensija. Ta nekdanji Biafrčan je bil ob reintegraciji nazaj v fede-

racijo tako obubožen, da mu pisanje romanov ni prav nič pomagalo. Nasprotno, prisiljen je bil ob cesti prodajati stare steklenice, da bi lahko tako napraskal nekaj skromnih sredstev za preživljanje. Pretresena sta se Beier in Bettsova odločila prodati še preostali del svoje umetniške zbirke in poslati denar, ki ga bi s tem zbrala, nazaj v Nigerijo. To sta tudi naredila, eden izmed mnogih prejemnikov te pomoči, Achebe, pa je s temi sredstvi ustanovil novo kulturno revijo *Okike*; član uredništva je potem postal tudi Beier.

Mike se ni dolgo mudil v muzeju. Bolj ga je mikal sveti gaj na obrobju mesta. Vendar, religija ga je zanimala samo kot kuriozitetna kulturna praksa. Treba pa je spoštovati afriško religijo. Predvsem zato, ker je afriška. Kaj pa ostalo? Potem ko mu je umrl oče, je nekaj v njem obnemelo. Zagotovitve večnega življenja, ki mu jih je ob pogrebu (sicer na hitro, ker se mu je mudilo še na en pogreb) dal duhovnik, so v

255 - Twins Seven Seven "The Anti - bird ghost"

naslednjih letih zvenele čedalje bolj prazno. Ni mogel sprejeti vere, da, ko je vse že rečeno in storjeno, vseobsegajoča kavzalnost zgodovine same ni ne v domeni tistih mož in žena, ki so jo ustvarjali, ne v dometu njihovega polnega razumevanja. Toda ateizem Mikeu tudi ni mogel ponuditi alternative. Antropocentrična gotovost, s katero se je izrekal, se mu je razkrivala kot prav tista aroganca, s katero so ljudje postali tako osamljeni ter brezobzirni do sveta, v katerem so živeli. Zdaj je bil skorajda prepričan v svoj agnosticizem.

Tudi o teh vprašanjih sta se Mike in Iska prepirala, preden se je od nje poslovil. Mike je namreč začel vrtati, zakaj ji je religija tako zoprna, da noče niti pomisliti, da bi še kdaj prestopila prag kakšne cerkve, mošeje ali svetišča. Izzval jo je, češ da se je odrezala od kulture, ki jo je oblikovala kot človeka in kot pesnico. Morda si pa tudi ona želi prestopiti v tisto racionalno modernost, ki jo je kolonizator kazal koloniziranemu? Navrgel ji je tudi misel, ki jo je našel pri Patricku Chabalu, češ da je mogoče zapadla Calibanovemu sindromu in se je tako naučila govoriti jezik, za katerega misli, da ga on (edini predstavnik Evrope takrat v sobi) želi slišati.

Iska: "Fant, ti si pa upaš. Kaj to pomeni? Da če rečem, da mi je vsa ta metafizična navlaka, ves ta naval mitov, bogov in boginj, ki nam jo je dala naša prva generacija do amena navdahnjenih pesnikov, kot so Soyinke, Clarki in Okigbi, zoprna, sedaj v resnici ni tako. Jaz samo nalagam, ko pravim, da hočem dobro razsvetljeno avtocesto, ne pa mistificirano neolitsko stezico v enaindvajseto stoletje. Izvoli, pogruntal si me, bravo, čestitam. Pravzaprav komaj čakam, kdaj se bo pojavil kakšen novi pesniški mesija z novim jedijem, tumijem, angelom ... In kaj misliš, da bom naredila takrat, ko bo na tapeti

morebitni izid moje naslednje pesniške zbirke ali pa spet kakšna prestižna nagrada zanjo? Misliš, da bom, da si prisluzim pomoč bogov, njim v čast zaklala par koz, morda tudi še kakšno meni konkurenčno pisateljico ..."

Mike: "Seveda ne boš. Nad njo boš uporabila kakšen močan juju."

Iska: "Juju - Fufu."

Mike: "Kar dajaj jih v nič, toda bogovi in duhovi se vračajo. V Achebejevem Anthills of the Savannah je mitologija Igbov temelj nove etike, na kateri bo mogoče pozitivno rekonstruirati politično življenje postkolonije. Drugi, nekoč kritični realisti, prav tako: v The Famished Road Bena Okrija je protagonist Abiku ..."

Iska: "Ne že spet s tem..."

Mike: "Oziroma Ogbanje, če te jorubski izraz moti ..."

Iska: "Tu, točno tu, pa je mogoče ta Calibanov sindrom res na delu: kadar Afričani govorijo, Zahod sliši samo tisto, kar se sklada z njegovimi predstavami o Afriki. Zato je bil tudi Amos Tutuola tako lepo sprejet: nelinearni, na oralni tradiciji temelječ splet v polomljeni angleščini napisanih pravljic, polnih fantastičnih nadnaravnih bitij, je bil le realizem našega sveta, ki se sooča z vašo modernostjo. Okri živi v Angliji, uspeh njegovih knjig je precej odvisen od tega, do kolikšne mere bo izpolnil pričakovanja občinstva. Ali ni bil prav naš največji ogunist Wole Soyinka nagrajen z Nobelovo nagrado za književnost? Primeren zgled drugim! Okri in Achebe sta samo reformistični variaciji na njegovo radikalno temo. Ni modernost tisto, kar želite od nas, temveč njena potujitev. Abiku, Ogbanje - otrok, ki umre in se stalno vrača novorojeni materi, samo da ponovno umre, ali ni to malo preveč podobno zgodbi tvoje teze?"

Mike: "Ali res morava ..."

Iska: "Prav, pa ne. Kakorkoli, neoroman-

tični pisatelji, če že niso povsem izgubili vere v uvožen model nacionalne države, iščejo trdno kulturno vraščenost namesto majavega ogrodja politične identitete, predvsem zato, ker s tem na en mah rešijo tudi vprašanje lastne družbene funkcije ob soočenju z naplavinami postkolonialnosti. Na Zahodu, kjer nimajo priimkov, samo pridevnike, ki jih kontinentalizirajo, so v zgodovino in družbo vpisani samo negativno, če sploh so. Na tej strani Atlantika pa se zaradi vzgoje, razreda, angleškega jezika, v katerem pišejo, tudi čutijo odtujene. Pa ne samo to. Kot pravi nekje Femi Osofisan, bistvena ovira razvoju književne kulture pri nas je resnica, da politične razmere zahtevajo bolj neposredne intervencije. Torej, kako upravičiti pisanje, kot najpomembnejše dejanje ta hip, če ne tako, da to delovanje vzpostaviš kot transcendentno, metafizično, v razmerju do vseh drugih družbenih, pa tudi družabnih dejavnosti? Toda s tem pravzaprav samo privilegiraš sebe, tisto delitev dela in celotni red, ki ti to sebstvo tudi omogoča. Iščeš rešitev, v resnici pa si postal del problema.”

Mike: “Iščeš tudi vsa tista božanstva, ki naj bi tudi Flori Nwapi pomenila možnost polnega družbenega življenja ...”

Iska: “A ja?”

Mike: “Ja.”

Iska: “Dragi moj, pomisli malo na svoje lastno okolje, preden rečeš kaj takega. Belfast? Bilbao? Grozni? Povej, ali lahko sedaj povsem resno zagovarjaš tezo, da je mogoče Jugoslavijo spet sestaviti z malo katoliške, pravoslavne in muslimanske duhovnosti? In če to ne bo delovalo, se boste vrnili pa k izvornim slovanskim bogovom! Ah, daj no! Sicer pa, ti svoje Nwape nisi niti natančno niti ne v celoti prebral. Glej - do državljanske vojne in v Efuru ter Idu se ozira nazaj v zgodovino, piše pod vplivom Achebeja, se vrača v kolonialno obdobje, odkriva kulturo in ponos. Ob tem Nwapa daje glas ne samo Afričanom nasploh, temveč predvsem afriškimi ženskam, ki so osrednji, samostojni in samosvoji liki njenega pisanja. Nad njimi in nad življenjem v Ugwuti bdi Uhamiri, to je res. Vendar, v romanu Never Again nasilje državljanske vojne

256 - Sveti gaj, Osoybo

vodi osebe sem ter tja. Resničnost življenja in krutost smrti jih prepriča, da boga ni, toda strah pred novo federalno ofenzivo si lajšajo z vero v Uhamiri, ki ni nikoli dopustila, da bi vasi zavladali tujci. In vendar vas pade. Ali je torej ta gospa, boginja jezera, res tako vsemogočna? Ne. OK, spet vas prevzame biafrska vojska in morda to res potrди navidezni duhovni patronat, moč metafizične sile, ki federalce dobesedno utopi. Toda kavzalnost tega boja je pokazana kot jasno materialistična. Včasih se je težko soočiti s tem: prav zato, ker ni močnejšega argumenta od zvena strojnice, tudi ni bolj banalnega.”

Mike: “Jaz pa slišim samo odmeve Lukacsa: roman je ep sveta, ki ga je zapustil Bog. Pa vendar, ali hočeš še malo več marksistične literarne teorije, malo Machereya v imenu metafizike? Pisanje je proces, v katerem je črnilo, ki ga uporabljáš, le kri, ki jo ščiješ med trdim in mučnim delom. Prav ta naporna obdelava disparatnih surovin jezika, izkustev ter zgodovine je nujno tudi proces potvorbe tega gradiva v koherentno pripoved, katere ideološka vizija se prav zaradi tega pačenja nikoli ne sklada s svetom, kakršen je. Nikoli ne moremo dokončno vedeti, ali je Bog svet res zapustil ali ne. Kajti če smo ga črtali iz besedila, še ne pomeni, da se ne pojavlja v kolofonu.”

Iska: “Hej, ampak moje zgodbe sploh še ni konec. Preberi Nwapine povojne romane *One Is Enough in Women Are Different*. Urbani so, postavljeni v sodobnost, prizorišča in osebe, ki v njih nastopajo, imajo federativen značaj, potegnjeni tako rekoč iz vseh koncev in kultur te države ... Omejenega sveta igbojevske vasi ni več, Uhamiri pa tudi ne. Zakaj ne? Kot je dejal Osofisan: za generacijo, ki je doživela brodolom državlanske vojne, so njene prve skrbi hrana, streha nad glavo, varnost, ukrotitev narave, zagotavljanje dobrin, ki izhajajo iz potu njihovega dela ... In ne bogovi. Prav naloga ponovne izgradnje

nacionalne države kot ogrodja, znotraj katerega bo življenje možno, zahteva, da bo literatura multikulturalna in sekularna, če noče podžgati k še nemu krvavemu brodolomu; pa tudi ostro nacionalistična, celo revolucionarna, tako kot je, na primer, literatura Osofisana ali pa Festusa Iyayija. Naša druga generacija pisateljev je pokazala pot, kaj bo pa moja s tem, bomo pa še videli.”

Mike: “Revolucija žre svoje otroke. Če v imenu svobode povzdiguješ nacionalno državo, samo tvegaš, da ustvariš novo kneževino, ki te bo ponovno zasuznjila.”

Iska: “Ne, ni nujno. Samo, če si anarhist, ha! Država je sredstvo, ne pa cilj. Isto je z nacionalizmom. Če je sprejemljiv, je sprejemljiv samo takrat, ko vodi v širitev demokracije in socialne zavesti. Sicer je samo prazna lupina kot bi rekel Frantz Fanon. Enako je z literaturo, ki v dandanašnjih življenjskih razmerah ne more zares prepričljivo upravičiti svojega obstoja, če ni predana razkrivanju vladajoče ideologije, orisu njenih materialnih osnov, širjenju upanja in spremenljivost sveta.”

Mike: “Kako velikopotezno! In kaj Amadi, njegove podobe verskega življenja preteklosti? Kaj pa estetska mediacija, kaj pa vsi tisti osebni petit recits, ki se tako ali drugače spletejo mimo tvojega scenarija emancipacije, včasih tudi iz življenja z bogovi?”

Iska: “Spet ti moram vse od začetka razložiti, kot da si kje drugje. Če misliš Amadijev *The Great Ponds*, potem je res, da se sprte vasi zatečejo k bogovom po arbitražo. Kmalu pa na obeh straneh začnejo vsi skrivnostno umirati. Mislijo, da je to zato, ker so s svojim etničnim spopadom užalili skupne bogove. Konec pa je jasen. Epidemija gripe leta 1918 je tista, ki jih ubija, ne metafizika; ta žal pride na svoj račun pri interpretaciji. Še enkrat ponavljam: Če je že treba rokovati z nekimi verskimi motivi in temami, naj bo vsaj sklepna in

257 - Svetišče in svečenica Osun, sveti gaj, Osogbo

vseobča kavzalnost nedvoumno materialistična. Sicer pa, govoriš tako, kot da ne bi bilo moč prav nič pridobiti iz slovesa z bogovi in kot da je neka angažirana umetnost že nujno tudi manj umetniška ... Poglej, kaj je naredil Fela Kuti: njegov afrobeat je točno to, ritem Afrike, ki ga ni mogoče zvesti na neko ritmično ali melodično podstat, ki bi bila ekskluzivistično etnična. Pel je v pidginu o vojski, ki je na oblasti samo zato, ker ima orožje, o bogatih, ki so bogati samo zato, ker kradejo. Nobene mistifikacije. Pel je vsem ljudem. In to, kako, človek, kako! Potem pa še pihala, solo na saksofonu. Ej, ti ne veš. Vprašaj na vzhodu, zahodu ali pa na severu Nigerije. Vsak ti bo rekel, da je Fela pel njemu, da je bil eden redkih res nigerijskih Nigerijcev. Vsakemu je dal vedeti, da ima pravico zahtevati, da bodo stvari drugačne, ne pa da mu bogovi ali vladarji to blagohotno poklanjajo, če se jim tisti dan zljubi. In to ti pravim zato, ker si to pravico jemljem tudi jaz. “

(Iskin oče je bil Hausa, musliman s severa, mama pa Itsekere, pripadnica pretežno krščanske manjšinske skupine iz jugovzhodne Nigerije, pravzaprav iz delte reke Niger. Oče polbratov iz maminega prvega zakona je bil Igbo. Iska je bila rojena malo po državljanjski vojni in je večino življenja preživela v Ibadanu. V jugozahodnem delu Nigerije je bila doma, tu so živeli starši, tudi polbrat z ženo. Oba sta hiralala zaradi aidsa. S tem v zakupu je Mike cinično bezal še globlje.)

Mike: “Ja, tvoje življenje je prava prisposodba nigerijske nacije.”

Iska: “Če ne zmoreš z malim zgodbami, pa poskušaš z alegorijami. Zakaj me posiljuješ s tem neo-romanticizmom? Nisem toliko slepo zaverovana ali zaljubljena vase, da bi si upala trditi, da je v moji biografiji, biografiji pesnice, skristalizirana zgodovina tega naroda. Res je nekaj drugega - sem proizvod tega sranja od federacije.

Danes jo moram sprejeti, tudi zato, ker nas vse do zore loči še zelo dolga in temna noč.”

Mike: “Abacha ni nesmrten.”

Iska: “Vem, dani, ampak: Nzeogwu, Ironsi, Gowon, Mohammed, Obasanjo, Buhari, Babangida, Abacha ... enemu odrežeš glavo in takoj spet zraste druga. In kot da so civilne vlade kaj boljše, saj vojaki vedno pridejo, da nas rešijo pred civilisti. Pa ne samo to - zdaj je splošno razpoloženje med ljudmi tako, kot je bilo pred neodvisnostjo. Mislijo, da bo s civilno vlado vse bistveno drugače. Lačni bodo siti, na jugu bodo zadovoljni, da jim ne vladajo več severnjaki, mir se bo spustil na zemljo. Pa se ne bo, evforiji bo sledilo samo veliko razočaranje prenatragljenih čustvenih, mogoče tudi političnih investicij, ki se lahko samo lomijo ob ekonomski dediščini, ki jo bomo nasledili po svobodnih volitvah. Saj si tudi sam videl, kakšna revščina vlada šele na severu. Ne samo, da ga moramo osvoboditi, ampak tudi jug; njegovo prepričanje, da je po naravi in kulturi več vreden, lastna elita pa nekako prijaznejša, bolj uporabniško naravnana od sever-

ne. In potem je tu še problem manjšinskih ljudstev, odnosa velikih treh preostalih skupin, to je Igbojev, Jorub, Hausa Fulanov. Jaz sem ta problem rešila po svoje, ampak nimam recepta za vse druge ... Ampak tebe to briga! Če te kaj veže name, potem te tista povratna letalska vozovnica, ki jo imaš v žepu, verjetno bolj srbi ...”

Mike: “No, ne tako.”

Iska: “Kaj ne? Saj greš, ali ni res?”

Mike: “Pa saj se bom vrnil.”

Iska: “Bomo videli. Afričanka sem, ampak, verjemi, ne bom te pojedla. In če me zanimaš, pravzaprav zelo zanimaš, to gotovo ni zato, ker bi se rada poročila s tvojim britanskim potnim listom, ki bi mi omogočil, da zapustim ta jebeni kraj. Nikjer drugje nočem živeti, to je moj dom. Zakaj se vladarji ne odselijo? Drek.”

Mikeova provokacija se mu je zdela nedolžna, a se mu je izmuznila iz rok. Iska je bila prizadeta, Mike pa je izpadel kot butasti turist, katerih pustolovske ter intelektualno spodbudne in nenavadne počitnice gredo na račun trpljenja drugih. Čeprav sta se pogovarjala zjutraj, se

je Mikeu zdelo, kot da ga od Iske loči cela večnost. Predolgo je že hodil pod žgočim popoldanskim soncem. Lotevala se ga je omotica rahle sončarice, a žeja je bila tista, ki je bila najbolj neznosna, kajti plastenka, ki jo je prinesel s seboj, je bila že kmalu po muzeju prazna.

Ustavil se je in sedel v senco, odprl novo steklenico, ki jo je pravkar kupil na bližnji stojnici, skupaj s konzervo sardin, na kateri je pisalo "Humanitarna pomoč Svetovne zdravstvene organizacije - Darilo Zvezne republike Nemčije"; iz torbe je vzel še nekaj kruha in arašidov. Malodušno je ugotovil, da sploh nima apetita in je raje ob strani z malo muke namočil nekaj žalostno posušenih grmov. Hotel si je prižgati cigareto, pa se je spomnil, da je na prostem prepovedano kaditi, zato se je skušal zamotiti s pisanjem svojega dnevnika. A ni veliko napisal, saj si je raje očital, da je napačno ocenil razdaljo od hotela do muzeja in nato do svetega gaja ter čas, ki naj bi ga porabil, da pride peš do njega.

V resnici pa je zelo hitro, ko je nadaljeval pot, le skrenil s ceste kovani železni ograji naproti in vstopil v gaj. Preden so ga Wengerjeva in skupina New Sacred Artists obnovili, je gaj bolj ali manj razpadal. Njihova strategija je nosila Janusov pečat. Ko je gledala v prihodnost, se je hkrati dvolično ozirala nazaj v preteklost. Tako je Wengerjeva cementu, s katerim so obnavljali svetišča ter postavljali kipe *orišam* po gaju, dodajala tretjino okoliške rdeče prsti. Po drugi strani pa so organske oblike, ki so prevevale arhitekturo in umetnost gaja, pričale o času, ko še niso nastopili diktati funkcije in učinki delokalizacije, s katerimi je paradoksalno modernizem vtisnil pečat okolju, v katerem se je znašel.

Resda je moč iskati vzporednice med estetikom Wengerjeve in tisto, ki pripada mar-

ginalizirani struji moderne in postmoderne, kot jo predstavljata Guadi in Hundertwasser, toda Wengerjeva zanika vpliv slednjega. Še en paradoks: Če se je Wengerjeva umetniško izoblikovala v Evropi in v času modernizma, potem se je, ko se je preselila v Nigerijo, z njo tako rekoč vrnil domov tudi primitivizem, tisto občudovanje afriške umetnosti, ki je bil tako odločujoč dejavnik v nastanku modernizma samega.

Ne samo gaj, tudi religija, s katero je bil povezan, se je morala boriti za preživetje. Misijonarji, med njimi morda tudi Mikovi predniki, so ga dajali v nič, antropologi so v njem videli prostor absolutnega Drugega. Z neodvisnostjo pa je del teh Drugih dokazal tudi svoje sebstvo, kajti gaj je spet postal tarča napadov. Bil je namreč simbol tiste preteklosti, ki jo moreta razvoj in vstop v sekularno ter racionalno moderno pustiti za seboj in preseči. Tu so ostale predpostavke nekdanjih kolonialnih misijonarjev, antropologov ter administratorjev vplivne. Ker je bila modernost v njihovih očeh vedno domena evropskega jaza, bi Afričan ta jaz lahko prevzel samo tako, da bi zavrgel vso popotnico, zaradi katere je bil v teh očeh vedno Drugi, ukleščen v lovke tradicije, a ne nujno religije same. Kot islam ali krščanstvo se je tudi vera lahko vpisovala v univerzalizem modernosti, toda jorubski religiji, kakor vsem drugim afriškim, je ostal priokus partikularističnega vraževerja, ki ga je treba preseči.

Odgovor je bil podoben tistemu, ki ga je ponudilo že gibanje *négritude*: inverzija sil na epistemološkem bojišču. Cela vrsta etnofilozofov in etnokritikov (Tempels, Kagame, Abraham, Mbiti, Jahn) je v partikularnih afriških religijah in kulturah iskala srž celotne celine. Temu se je pridružil tudi Soyinka. V jorubski

religiji je videl bistvo miselne, družbene in metafizične organizacije Afrike in rase v celoti. Prav ta rasna esencijalizacija in homogenizacija pa ga je približala tudi *négritude*. Vendar, gibanje je ostro kritiziral prav s stališča tistega, kar je videl kot bit Afrike: preseganje vsakršnih dualizmov in kompartmentalizacij, in to ne samo razuma in čustev. Ob tem se je trudil spremeniti stvari tudi v vsakdanjem življenju; recimo, kljub izjemnemu nasprotovanju je skušal doseči, da bi na *campusih* univerzah v Ibadanu in Ifeu-Ifeu ob cerkvi ter mošiji postavili tudi svetišče za afriška verstva.

Ta vprašanja niso bila samo intelektualne in duhovne narave. Kajti, kar se samega gaja tiče, so prvotno neznanje, zanemarjenje, potlačitev spremenili obliko in se prelivili v aktivni poizkus izbrisa. Na njegovih tleh je tako vlada nekaj časa izvajala kmetijske poizkuse. Ti so propadli, a potem so se zemljiški špekulanti ter trgovci z lesom skušali dokopati do njegovega bogastva. Nazadnje pa še lokal-

nim veljakom v muslimanski skupnosti ni bilo všeč brezbožje, ki ga je gaj utelešal.

Dandanes pa je gaj priznan in tudi zaščiten. Kultura ima vedno svojo ekonomsko dimenzijo. Ker naj bi privabljal turiste, prispeva k okrepitvi lokalnega gospodarstva. In tudi sama Wengerjeva te turiste sprejema, kajti vsakega vidi kot "*potencialnega romarja*". Še več, za nekatere izmed tovrstnih obiskovalcev pravi, da so po obisku občutili "*da so živeli življenje, ki mu je manjkalo vsebine*". Morda tovrstni sentimenti ne vodijo k spreobrnitvi v jorubsko religijo, toda Wengerjeva sama opozarja, da jih vendarle ne gre zanemariti.

Toda romarjev, gruče, ki jo je napovedoval turistični vodič, v gaju ni bilo. In sploh je imel Mike občutek, da je edini daleč naokoli. Vsaj tako se mu je zdelo do trenutka, ko ga je presenetil bež mercedes, ki ga je za las zgrešil. Ni se jezil. Nasprotno, vesel je bil, da je nazadnje le prispel, in poln je bil tudi hvaležnosti senci, ki je bila dovolj globoka, da ga je prijetno hladila.

259 - Sveti gaj, Ošogbo

Kakorkoli, nesreča ni imela pridiha tiste izjemne arogance, kot kadar se kakšen pomemben član vladajoče elite odloči podati na pot. Oboroženi konvoj, ki ga spremlja, bi brez pomišljanja in kakršnegakoli obžalovanja pregazil vse, kar se ne bi dovolj hitro umaknilo s poti.

Mike je nadaljeval pot mimo nizkega zidu, dokler ni v mali udrtni ugledal stavbe in deklice, ki mu je pritekla naproti. Skupaj sta šla do svetišča, kjer je sedela neka starejša ženska. Deklica ga je vprašala, če želi dati prispevek, recimo 500 naira, v čast *Ošun*? Mike je ponudil 200. Deklica se je posvetovala z žensko v jorubskem jeziku, potem pa Miku v angleščini rekla, da je pravzaprav ta ženska svečenica, ona pa njena hčerka, ter prosila za 400. Mike je ponudbo zvišal na 250. Nazaj pa je bilo rečeno, da še vedno hodi v šolo, to pa je drago, 350. Pogodila sta se.

Potem ga je deklica peljala po gaju in mu razlagala pomene objektov ter kipov, incident z mercedesom, ki ga je videla od daleč, pa je razložila s tem, da je ženska za volanom prišla, da bi uredila vse za poseben obred plodnosti. Voznica ni bila ne prestara ne premlada. Pravzaprav je bila ravno pravšnje starosti, da je najbrž spoznala, da čeprav čas teče in prav nič ne reče, njej še ni povsem potekel ter dokončno obmolknil. Zaporedje dogodkov je Mikeu tako postalo bolj ali manj jasno: nekaj let poroke; pritiski moža in družine, da bi končno le imeli naslednike, naslednike, ki jih ni in ni bilo; naraščajoča stigmatizacija v okolju, kjer so otroci tako cenjeni; skorajda samoumevni prenos celotne krivde na njena pleča; občutki frustracije in strahu, da bo mož prej ko slej našel drugo žensko za mater njegovih otrok.

Toda, zakaj *Ošun*? Zakaj se je njo klicalo na pomoč, zapravljalno čas z obredi, namesto z intenzivnim programom zdravljenja v kakšni

kliniki, kjer se je prakticirala moderna medicina? Medtem ko je skušal to dognati, se je Mike spomnil, kako se je Kwasi Wiredu lotil problema prakse tradicionalne medicine v Afriki, kako jo je postavil v kontrast z moderno različico:

“Nagibam se skorajda k nekakšnemu čaščenju prednikov, ko premišlujem, kako učinkovita je lahko tradicionalna medicina, včasih tudi v zelo hudih primerih, ko je celo moderna medicina neuspešna. Toda tradicionalna medicina je izjemno šibka v diagnostiki in še šibkejša v farmakologiji. Namesto treznega vpogleda v vzroke bolezni bodisi uma bodisi telesa ali obojega, naši ‘zdravilci’ začnejo z zgodbami zlohotnega čarovništva in nekromantije. Medtem otroci in odrasli, otroci v večjem številu, umrejo ali pa so onesposobljeni zavoljo jemanja znanstveno neraziskanih receptov. V tej situaciji je vsaka težnja po glorifikaciji neanalitičnega uma ne le retrogardna; je tragična.”

Wiredu je ponudil kontekst, v katerem je bilo mogoče pragmatično razmišljati o medicini v Afriki - tradicionalni in moderni. Zelo ugleden filozof, K. A. Appiah, se je strinjal z Wiredom in prav tako opozarjal na nevarnosti romantičnega poveličevanja tradicionalne medicine. Oba sta bila ob Paulinu Hountondjiju dva slavna in ostra kritika etnofilozofije.

Mike je ne samo poznal, temveč tudi izjemno cenil delo vseh treh. Bili so namreč neobremenjeni s potrebo po nacionalistični obrambi vsega afriškega. Zaradi tega je ne samo tisto, kar so v Afriki videli vrednega, dobilo večjo težjo, temveč je bila tudi njihova kritika Zahoda bolj prepričljiva.

Pa vendar, si je mislil, kaj pa učinek placeba, po katerem je “jemanje znanstveno nera-

ziskanih receptov” lahko sprožilo proces avto-sugestije, ki je lahko obolelega vodil na pot začasne, morda celo popolne ozdravitve? Prav tako ni bilo mogoče zanemariti vprašanja družbene, ekonomske, celo geografske dostopnosti različnih tipov medicine. Namreč, v okoliščinah, ko ni splošnega zdravstvenega sistema in ko je dostop do zdravnikov in klinik, ki so povečini koncentrirani le v urbanih ali polurbanih okoljih, denarno ter časovno izjemno obvezujoč, je lahko *medicine man* v sosednji vasi (in namesto z gotovinskim plačilom morda zadovoljen tudi z enostavno blagovno menjavo) mikavna alternativa dragi in zelo oddaljeni kliniki. Tragedija “*neanalitičnega uma*” je tako predvsem tragedija ekonomskega sistema ter stopnje razvitosti, ki sili v izbiro in instrumentalizacijo skromnih možnosti, ki so sicer na voljo.

Seveda, se je popravil Mike, dileme gospe z mercedesom niso izvirale iz finančnih pomislekov. Nasprotno, najbrž jo je motivirala želja, da zavrne izrekanja nepovratne dokončnosti neplodnosti, s katero jo je kruto zaznamoval analitični ter racionalni medicinski um. V taki situaciji je bilo realistično sprejetje poraza nič drugega kot racionalizacija apatije. Ne samo brezupje, je nenadoma spreletelo Mikea, prav afirmacija trdne vere, da tudi sami ustvarjamo svojo zgodovino, je žensko gnala naprej. Pa kaj potem, če so ji zdravniki rekli, da ne more imeti otrok? Še vedno je imela na voljo možnost, da se obrne na *Ošun* in da se, tudi, če ji ta morebiti ne nakloni naraščaja, vendarle potolaži z mislijo, da je izčrpala prav vsa človeška in tudi božja sredstva, ki so ji bila na voljo, da preseže svojo osamljeno sedanost.

Gospe z mercedesom je lahko samo zaželel vso srečo. Šok pa bi še sledil, ko bi se iz preseganja osamljenosti kasneje soočala z odu-

jitvijo. O tem je dobro pričal ironično naslovljeni roman *The Joys of Motherhood* Buchi Emechete. Junakinja Nnu Ego je sprva prav tako zaznamovana z neplodnostjo. Z drugim možem in po preselitvi iz vasi v Lagos pa se ji le rodi prvi otrok. Tako je bil zaželen, da njegova nenadna smrt Nnu Ego vodi v poskus samomora. In vendar ima kasneje celo kopico potomcev in potomk, ki gredo pač svojo pot, ko odrastejo. Veličastna mati zatem umre osamljena in zapuščena ob neki cesti, njeni sovaščani pa zgradijo njej posvečeno svetišče, kjer lahko nove generacije molijo in prosijo rodnosti. Duh Nnu Ego pa jih ne usliši, prosilke ostajajo brez otrok.

Ali je bilo obnašanje duha Nnu Ego preložena kazen, ker so jo otroci pozabili, ali le usluga tistim, željnim naslednikov, da ne bi nikoli doživeli enake usode osamljene starosti? Mike o tem ni mogel razmišljati, ne da bi se poslužil “*morale reparacije*”, na katero je opozoril Soyinka, češ da obstaja v odnosih med svetom ljudi in svetom bogov v Afriki. Ekscesi bogov so zaobjeti s sistemi kazni, ki se jim morajo predati in ki varujejo ljudi pred pretiranimi metafizičnimi izgredi. Kapriciozna dejanja bogov, z njimi pa tudi duha Nnu Ego, torej niso mogla biti ...

Mike je že leta, kakor vse druge nastavke svoje teze, tudi to “*moralo reparacije*” preobračal po glavi. Vendar se mu je v tistem trenutku prvič porodila misel, da bi lahko zavzel tudi drugačen odnos, kot je nepristranski odnos do orodja, s katerim je iz surovine prebranih romanov skušal kovati kolikor toliko dosledne interpretacije. Moralnost reparacije je imela dva obraza: prvega v sistemu medsebojnih obveznosti, drugega pa v svobodi, ki je izhajala iz pretrganja te naveze. Prav svoboda je nedvomno tudi poganjala razne sinkretizme

260 - Sveti gaj, Osogbo

ter preobrazbe identitet, ki jih je bilo mogoče zaznati v Afriki; izhajala je iz iskanja tistih bogov, ki so bili sprejemljivi do prošnje ljudi, in ne nujno iz dvoma v vse božansko. Zatorej ni bilo nič nenavadnega, če je gospa, ki se je predala *Ošunini* volji, hkrati tudi v cerkvi ali mošeji goreče molila, da bi ji eden in edini bog naklonil otroke. Morda se je za nekaj časa posvetila le eni veri, potem jo je nezadovoljna zavrгла in krenila k drugi. Poleg tega bi sama stiska, ki je poganjala to pohajanje po različnih identitetah in praksah, vključevala prehode iz vere v dvom, agnosticizem in ateizem ter nazaj.

Seveda. Seveda. Seveda. Tudi Mikov agnosticizem je bil narejen na lažnih osnovah. V monoteizmu ni bilo izbire. Nemogoči poskusi, da v enem ter edinem skuša spraviti dobro in zlo, razumevajoče s krutim, bi jo samo pah-nili čez rob, v zavrnitev. Izbire tudi ni moglo biti v variacijah na isto temo. Kako je že zapisal

Joyce? Ne morem zavriniti enega nesmisla, katolicizma, da sprejemem drugega: protestantizem. Nekaj takega, skratka. Podobna jalo-va vaja bi se samo ponovila v sprehajanju med židovstvom, krščanstvom in islamom.

V nasprotju s tem pa politeizem jorubske religije ni imel samo filozofije velikih globin, vrednosti in lepote, temveč tudi poezijo in, predvsem, ponos; za povrh pa za Mikea tudi ponovno najdeni smisel. Svet božanstev (vseh 1200 v jorubskem panteonu, ki so posredovali med ljudmi in vrhovnim božanstvom) je zaob-jemal pestro antropomorfično udejanjanje do-brega in zlega v vsakem posameznem od teh. Če neko božanstvo ni uslišalo želje ljudi, so bili mor-da posredi bodisi drugo nenaklonjeno božanstvo bodisi prošnje druge skupine ljudi ali pa inter-vencija močnejše *oloriše*. Kavzalnost, brisanje ločnice med materialnim in metafizičnim, to-talnost. Morala reparacije je prve seveda odve-zala popolne predanosti prvotnemu naslovníku

ali naslovnici: po pomoč bi se lahko zatekli tudi k tretji, četrti *oriši* ali *oloriši* in tako naprej, ne ena ne druga stran ni nikoli tako brezobzirna ali užaljena, da sobivanje ne bi bilo več mogoče.

Prišla sta iz sence, ki jo je metal gozd, na obrežje reke Ošun. Deklica se je obrnila, da se vrne nazaj v svetišče, v slovo pa mu je razložila, da na mestu, kjer Mike sedaj stoji, ljudje ponavadi molijo. Spomnil se je vseh muk, ki so ga pripeljale sem in na rob same zdrave pameti, se vrgel na kolena v blato, ki ga je poškopilo po obrazu, ter se tudi sam obrnil na Ošun, da ga reši novega razočaranja še enega nedokončanega pisanja. Iz morebitnih rokopisov, ki nikoli niso prerasli okrnjenosti, zavoljo katere je tudi prvotna misel, ki jih je spočela, sčasoma odmrla, se niso razvijala ne poglavja, iz njih pa ne knjige, katerih šepet bi lajšal težo vseh let in spoznanja, da niso bila živeta zaman. In kakor tudi sam Mike ni mogel misliti svoj svet nič drugače, kakor spleten iz drobcev vseh knjig, ki jih je dosedaj prebral, tako si je moral priznati, da v tem svetu tudi ni bilo niti, ki bi jo sam najprej razvil ter potem enakovredno stkal z drugimi, že napisanimi. Bolj ko se je trudil svet tudi razbrati, manj je bilo v tem svetu njega samega.

In vendar, kot plodovit pisec bi se lahko s (samo)spoštovanjem vpisal med soljudi. Dovolj mu je bilo osamljenosti, v kateri je živel, postopanja pred pragom kakšne morebiti trajne intimne zveze, češ bolje to, kot njeno spoznanje, da za ognjevitostjo prvih vtisov ljubljenega brli le odisejada nezmožnosti, da bi trdno ter pokončno prodril do ciljev, ki si jih je zadal pred toliko leti.

Morda pa ga je Ošun res uslišala tisti hip, ko se je Mike še malo bolj sklonil k reki, zajel vodo, malo spil ter se polil po glavi, da bi se osvežil, hkrati pa še spral solze? Mogoče je v

kalnosti svoje glave le videl prve obrise pisanja, za katerega je vedel, da ga lahko ne samo začne, temveč tudi konča. Misli so se mu sedaj porajale ena za drugo, padale na svoje mesto in nikamor drugam, urejale v primerne stavke, ti pa v sklenjene odstavke, katerih misel se ni izgubljala. Hvala, Ošun.

Mike je vstal in stekel nazaj do ceste, tam pa pomahnil taksistu na motorju, ki ga je odpeljal nazaj v mesto, na glavno tržnico, od koder se je želel peš sprehoditi do Wengerjeve hiše. Počutil se je zelo odločnega. Hvala, Ošun.

Med kupi različnega zrnja ter sadja so ga na tržnici pričakale tudi stojnice z zelišči, posušenimi kožami, kostmi ter lobanjami. Verski pripomočki? Med njimi in ljudmi, ki so nakupovali, se je prebijal tudi dečko z nizkim zabojem na prsih, ki je bil poln raznih tablet. Miku se je zdelo, da bi našel ne samo aspirine in vitamine, temveč tudi kakšne mnogo bolj zlovesče praške. A zanj izbira med amuleti in antibiotiki ni bila več pomembna - svoje zdravilo je že sam našel. Hvala, Ošun.

Pritrdila mu je tudi pesem, ki jo je igral radio na stojnici, polni knjig. Bila je posvečena še eni *oriši* - *Ogunu*, ki ga je Soyinka videl ne samo kot gospoda vojne, temveč tudi revolucije, kakršno je pokazal v romanu *Season of Anomy*, ko je bila pač okoli tkiva *ogunizma* stkana anarhokomunistična skupnost, nasproti njej pa je stala generična skorumpirana neokolonialna država. Pesem ni bila naključje, bila je znak Mikeu, da je sedaj končno storil prav. Opij ljudstva množic ni branil pred prevratom, temveč jih je gnal vanj: sivi vsakdan so najprej obrnile naokoli in ga tako spet postavile nazaj na noge.

Malo je začel brskati po stojnici ter samozadovoljno prelistal nekoliko knjig. Njegovo zanimanje pa je povsem uplahnilo, ko je med njimi zagledal nekoliko izvodov različnih

del Soyinke, pa še zbirko, posvečeno spominu na Saro-Wiwo. Pa tu ni šlo samo zato, da totalitarizem Abachovega režima ni bil nikoli toliko vseobsegajoč, da bi lahko dokončno nadzoroval, katera dela državnih sovražnikov in njihovih somišljenikov je mogoče pisati, kupiti, brati, in katera ne. V Nigeriji pisatelji niso bilo subverzivni zaradi tistega, kar so napisali. Disidentje so postali predvsem onkraj pisanja, ko so neposredno posegli v družbeno in politično življenje. Soyinka je prestopil ta prag, ko je leta 1965, in po poneverjenih regionalnih volitvah v zahodni Nigeriji s pištolo v roki šel na radijsko postajo v Ibadanu in trak s posnetkom govora "zmagujočega" premierja zamenjal s posnetkom poziva k revoluciji. V zaporu ni pristal zaradi pisanja, temveč zato, ker je med državljansko vojno ilegalno potoval čez fronto in skušal ustvariti tretjo silo, ki bi predstavljala socialistično alternativo secesionizmu Biafre in tudi genocidni politiki nigerijske federalne strani.

Enako Saro-Wiwa. Res je, da je bila njegova televizijska nadaljevanka o Basiju izjemno popularna, spomini na vojno *On a Darkling Plain* pa pomembni. Toda njegov roman *Sozaboy* je pridobil bralce predvsem potem, ko je postal najprej znan, potem pa nekdanji, obešeni borec za pravice ljudstva Ogoni, ki živijo na ozemlju enega najbogatejših nahajališč nafte, a črpanje ni prav nič prispevalo h koncu njihove infrastrukturne, materialne ter ekološke bede. In Saro-Wiwa, borec za njihove pravice, je samo aktivno razkrival tisto, o čemer je že dolga leta pisal, leta, ko ni pisanje nikogar toliko motilo, da bi ga utišal.

Med agitacijo, mobilizacijo in gverilo pušk, ne peresa, so pisatelji lahko pisali karkoli. Kdo pa je sploh imel čas ali voljo, da bi se ukvarjal z njihovim pisanjem? Bilo je tako nepomembno. Kakršnakoli vrednost knjige, ki je presegala njej sami namenjene estetske cilje, je namreč upadla tisti hip, ko ni bila več dostopna tistim, katerih množičen vstop v politični proces je

261 - Osun, sveti gaj, Osogbo

zagotavljal radikalno preobrazbo. Ovira tej dostopnosti je bila bodisi revščina bodisi nepismenost. Knjige so bile že cenovno bolj ali manj nedosegljive večini Nigerijcev in Nigerijk, tudi tiste, tiskane v državi. Po programu strukturnega prilaganja, ki ga je Nigeriji leta 1986 vsilil Mednarodni denarni sklad, je uvoz tujih knjig postal sila težaven: bile so nepotrebno razkošje. Zaradi programa samega pa je obubožal še tisti pismeni sloj, ki si je lahko knjige do takrat kolikor tolikor privoščil in ki bi lahko pomenil ključen jeziček na tehtnici politične mobilizacije. V senci strukturnega prilaganja je bil ta sloj prisiljen tudi v boj za iskanje novih virov preživetja. Abachova Nigerija pa se je spopadala tudi z mednarodnimi sankcijami. V vsem tem času je roman kot književna oblika, ki je od vseh najbolj komodificirana in ki za nastanek in tudi potrošnjo potrebuje velik vložek prostega časa ter energije, infrastrukturo v obliki založb, distribucijskih mrež in široko bralstvo, tako bolj ali manj izumrl. Prevladale so tiste oblike in žanri, katerih proizvodnja in potrošnja sta bili bolj neposredni ter preprosti. Tudi Iska sama je priznala, da predvsem zaradi tega piše poezijo, ne pa proze.

In kaj bo Mike s svojo tezo? Najbolje, da je niti ne poizkuša več pisati. Bila bi le osamljena in drobna pripomba, ki povrh vsega še aktivno participira v procesu obskuracije bolj perečih družbenih, ekonomskih in političnih problemov. Iz kritika se je prelevil v opravičevalca umora, onesposobljanja, neenakosti, tlake. Postal je tiste vrste človek, ki jih sam najraje vehementno sovražil. Podavil je svojo Muzo. Zagnusil se je samemu sebi in obrnil, da bi šel stran, v maloro, k vragu: popotnik pride v Afrike širjavo, vidi tam življenja gnus, nadlog in stisk ne malo, globoko brezno brez vse izpisane poti. Jebi se, Ošun.

Fant na stojnici pa ni želel zamuditi prilike in je iz svoje torbe vzela nove knjige ter se poglaval v napad:

“Želiš tole?”

“Ne, sem jo že prebral.”

Še eno ofenzivo je presekala še ena bliskovita obramba:

“Tudi to, pa tisto prav tako.”

Fant je sedaj spremenil taktiko:

“O čem pa govori?”

Mike se je soočil s porazom. Benjamin Disraeli je nekoč dejal, da vsakič, ko želi prebrati kakšen roman, raje napiše novega. Mike te stopnje še ni dosegel. Vendar je bil neustavljiv bralec. Med študijem je tako predelal mnogo knjig, dve na teden, sto na leto; leta, ki

262 - Hiša Susanne Wenger, Osoybo

so se spreminjala v večnost. Nikoli pa se ni mogel povsem znebiti občutka, da večino časa bere nekako skozi meglo, kot da se ne more prebiti do pravih misli, podtonov, zakritih motivacij. Nekatero že prebrane knjige so mu lagale o vsebini, on pa jih je napačno navajal; druge so ostajale neme, nezavedne, nenavedene, kakor da jih Mike sploh nikoli ne bi bral.

Z grozo je ugotovil, da je bilo enako tudi sedaj. Vsebine knjige, ki mu jo je fant ponujal, se ni in ni mogel spomniti. Niti ene same podrobnosti, pa čeprav jo je prebral, tik preden je pripotoval v Nigerijo. Prav zato jo je sedaj kupil: če je že ne more imeti v glavi, jo bo imel vsaj ob sebi. Vedel je, da jo je preplačal, toda zaradi razočaranosti, ki ga je sedaj prevečala, je bil preveč zlovoljen, da bi barantal. Ni imelo smisla. Nič ni imelo smisla. Smisla samega sploh ni bilo. Le kaj mu je bilo tam ob reki? Je izgubil razum ali kaj? Jebi se, *Ošun*.

Mike se je nekako odvrnil od trga. Hiše, v kateri sta Beier in Wengerjeva živela v Ošogbu, ni bilo težko najti. Vsi, ki jih je povprašal, kje stoji, so vedeli zanjo. Ko pa je Mike zavil na pravo cesto, je tudi vedel, da je ne bi mogel zgrešiti. Stavbo v brazilskem slogu je označila veličastna rast in nešteto kipov, narejenih v isti maniri kot mnogo večji bratje in sestre v gaju.

Mike je malo postal pred hišo ne vedoč, ali naj gre dalje ali ne. Saj ni nič pomagalo. Molil je *Ošun*, zdaj pa vabi v glavo staro znanko zmedo: kaj pa je res bil Mike v primerjavi z Beierjem in Wengerjevo? Mali, drobni, toda povsem neslani ocvirk; prijatelj, ki se nepovabljen znajde na zabavi; in ko pokvari nje prešernost, se izkaže, da ni niti znanec znancev iz druge roke, temveč le mali bralec, zmešani nič, iz čigar dela veje škandalozna brezbriznost do gotovosti resnice.

Beier se je tako ali tako že zdavnaj odselil iz Ošogba. In kaj bo Wengerjeva povedala Mikeu, če bi se sedaj v njeni hiši srečala in bi ji opisal svojo zgodbo spreobrnitve, v katero je verjel manj kot celo uro? Da so njegovi občutki pomembni, da jih ne sme zanemariti? Ali bi ga ob tem tudi tolažila, ga skušala prepričati, da je svet drugače obrnjen, kot ga on vidi? Bi se mu smejala? Mogoče bi bila brezbrizna. Kaj, če ga sploh ne bi želela sprejeti? Bolje, da je niti ne poizkuša videti, kot da doživi tovrstno ponižanje ...

Mrak je hitro padal. Ker pa je v hotelu pozabil autan ter majico z dolgimi rokavi, je bil zelo lahek plen za komarje, ki prenašajo malarijo. Jemal je neke preventivne pilule proti tej bolezni, toda učinkovitost ni bila stoodstotna, medstranskimi učinki pa so bili občutki dezorientacije, blodnje, prividi. Noge so ga bolele. Kadilo se mu je, in to še kako. Odločil se je, da ne bo več postopal pred Wengerjevo hišo, ampak se bo raje nemudoma vrnil v hotel.

Na poti nazaj je imel občutek, da se levi iz popolnega gentlemana v lupino tistega, kar si je mislil, da si je med dnevom pridobil. Spojene misli drugih ljudi, v katere se je odel, je moral z vsakim korakom vračati pravemu lastniku, dokler se ni soočil s prazno lobanjo svojega jaza: bil je čisto navaden šarlatan.

Mikeu ni bilo več jasno, kaj je Iska videla na njem. Kdo pa je sploh on? Večen ujetnik svoje kože: bled, skrajšan možicelj z revmatičnimi kostmi in ploskimi nogami; s skrbina mi namesto nasmeha; košate in zrasle obrvi pa so zagotovo pričale o prisotnosti nizkotnih in kriminalnih genov. Las je bilo vsak dan manj, gub pa vsak dan več, tudi izjemno nagnusnih in opaznih dlak, ki so nesramno poganjale iz nosa in ušes. A v vsem tem je bil kanček sreče. Kajti če Mike ne bi bil tako smešna prikazen, potem bi bil naravnost oduren *oyinbo*. Najbrž je bila

Iska samo dobrega srca, ko je postopal po ibadanski univerzitetni knjigarni in se ni mogel odločiti, katere knjige naj kupi; videla ga je, se ga usmilila ter nagovorila, da ga reši trpljenja.

Tako se je vse skupaj začelo. Kar se pa konca tiče: dobro, da je tako; dobro, da je odšel. Ne bo se vračal v Ibadan. Ne bo se obrnil nazaj. Ne bo pogledal nazaj. Saj Iski ni imel kaj ponuditi. Sploh je ni bil vreden. Iskal je svojo Simone de Beauvoir. To je že res. Ampak, Mike ni bil Sartre, samo satira. Že zdaj, če se Iski sploh ljubi tako neumno zapravljati čas, da premišlja o njegovih besedah, najbrž ugotavlja, kako prazne, puhle in povsem nepomembne so bile. Druge fasade bi pa tudi prej ko slej začele odpadati: danes namesto poljuba le njegov slab zadah; jutri ne nežno božanje, temveč le neuspelo grebenje povsem pogrizlih nohtov in z nikotinom porjavelih prstov; pojutrišnjem bi bil pa tako ali tako najbrž že popolnoma spran ter neponovno mehak.

Zaradi peska, ki ga je prenašal *harmattan* so ga skelele oči. Če se sedaj in po svoje poslovi od Iske, mu bo ta polom zveze pesnice in pisuna vsaj prihranjen. Edino, kar je mislil, da zna, je bilo brati in pisati. Pa še tega ni znal. Vsaj ne tako, kot si je želel.

Kaj pa je res želel? Posloviti se. To je to.

Skušal se je spomniti, če je na stenah hotelske sobe videl kakšen kavelj, ki je bil dovolj visoko pribit, da bi nanj lahko obesil pas, nanj pa sebe.

Viseti. Zibati se sem ter tja, sem ter tja, sem ter tja.

Predal se je udobju, s katerim se mu je ta ideja razkrivala kot dejanje, ki ga lahko izvrši vse do popolnega sklepa, napiše vsaj to edino, toda tudi zadnje poglavje svojega življenja.

Sirena ga je nagovarjala: izpisati se, izginiti.

Pospešil je korak. Tokrat se mu ni uspelo izogniti enemu izmed redkih koščkov asfalta med luknjami, ki so se že povsem razrasle po cesti. Spotaknil se je in padel, vsebina torbe pa se je razletela po tleh.

Počasi je vse spet zbral na kup, oko pa mu je padlo na stran, na kateri se je odprla avtobiografija *The Landscapes of War Within*, ki jo je bil pravkar kupil na stojnici:

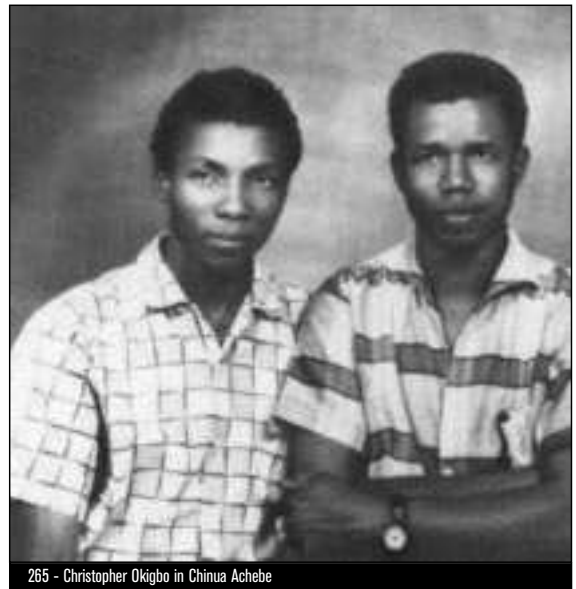
“Najtežjega obdobja svoje depresije se spominjam kot dolgega in neprekinjenega harmatana, z zamegljenimi očmi, hitro spremenljivih čustvenih razpoloženj ob eni samcati stalnici, misli, da imam tri ničle v svojem imenu: njihov seštevek sem bil jaz - Omovo.

Kdaj se je vse to začelo? Morda takrat, ko so mi na moji prvi razstavi oblastniki zaplenili sliko. Najprej so se smejali, češ da bi kaj takega znali tudi sami narisati. Po svoje so jo tudi res naslikali, kajti kmalu so se ujezili, ko so v njej prepoznali sebe kot odgovorne za vso bedo in nasilje zunaj. Jaz pa sem jim naravnost v obraz povedal svoje. Kaplja čez rob. Kmalu zatem je bila oseba, ki sem jo neizmerno ljubil, umorjena v sporu zaradi zemljiške posesti med dvema skupnostima.

Ni vloga umetnosti, da drži samo ogledalo, temveč mora tudi ustvariti svet, v katerem sta njej lastna temelja delovanja - ustvarjalnost in samouresničitev - obča družbenemu življenju nasploh. Jaz, moje delo, želje, ljubezni, smo bili razstavljeni. V soočanju s tem ter z neskladno različnostjo epizod, anekdot, jezikov in žanrov, s katerimi sem se vpisoval v to družbo, me je mučilo samo eno: kako se spet sestaviti nazaj? Čez čas nisem več mogel slikati. Bil sem umetnik, celo disident. Pa kaj, ko pa Ifeyinwanine smrti nisem mogel preprečiti. Kaj in kako bi pa res lahko bil? Kroglica ... edinstvena od mnogih, ki sestavljajo tisti Buraimohov mural v Narodni galeriji, v katerega sem dneve in dneve negibno ter tiho strmел. Mogoče bi bil pa raje celota med seboj prepletenih barvitosti podob, zraščениh iz posameznih drobcev? S čim bi se lahko preživljal tako, da ne bi izkoriščal drugih? Kje bi dokončno potegnil tisto črto, ki je Okigbo ni nikoli? Nekoč je dejal, da ni afriški pesnik, temveč pesnik. Pika. Kasneje je ugotovil, da so njegove prioritete drugje. Povsem je nehal pisati, postal major biafrske vojske in do smrti branil svoje Igboje. Kot Okara sem tudi jaz slišal ritem bobnov iz džungle in melodijo klavirske sonate. Jaz sem želel slišati harmonijo v prvem, v drugi pa... Kako bi se lahko odločil, ko se pa sam nisem mogel odločiti niti, kdo bo takrat poslušal

mene in moje težave: zdravilec ali psihiater? Tedni so se spreminjali v mesece, ti v leta. Medtem sem samo čakal in čakal rešitev, razsvetljenje, Duex ex machina ... Pekel obstaja že samo v upanju, da se ti nekoč le odprejo nebesa. Iz najbolj trivialnih incidentov svojega vsakdanjika sem sestavljal zgodbe metafizičnih razsežnosti, s katerimi bi se rešil svojih dilem, če ne samega sebe, kot da izzivanje oblasti ter bivanje v Lagosu že samo po sebi ni dovolj samomorilsko.

V resnici bi se pa moral znati vsaj nekako posloviti od svoje mladizni. Achebe se nekje opira na Walta Whitmana: vsebujem množstva, sem torej protisloven. Danes tudi jaz. Igra, ki iz tega izhaja, je pogoj miru, ki sem ga ponovno našel, je moja svoboda, je življenje, ki ga ljubim, je obljava tega, in ne onega sveta, ki ga bomo sedaj prevzeli."

265 - Christopher Okigbo in Chinua Achebe